

Pogány György

Dokumentumgyűjtemény a Zeneakadémia könyvtárának történetéről

Zenei dokumentumok – hangjelzett kódexek formájában – már a középkori bibliotékákban is jelen voltak és a barokk időkben létrejött székesegyházi kottatárak tekintélyes mennyiségű nyomtatott és kéziratos zeneművet birtokoltak, mégis, mai értelemben vett zenei könyvtárak csak a XIX. században szerveződtek meg. Ezek a gyűjtemények is elsősorban az akkoriban megalakuló zeneiskolákhoz kötődtek, illetve a nemzeti könyvtárakban kezdtek különgyűjteményként helyet kapni a kották és a zenei szakirodalom. A legjelentősebb hazai zenei gyűjtemény az 1875-ben megalakult *Zeneakadémia* – 1925 óta *Liszt Ferenc* nevét viseli – keretében működő könyvtár. Az intézmény közel másfélszáz

éves történetéről a közelmúltban jelent meg a *Zeneakadémia könyvtárának története dokumentumokban (1875-2005)* című terjedelmes forráskiadvány, Gádor Ágnes szerkesztésében és összeállításában.

Gádor Ágnes munkája a hazai szakirodalom viszonylag kevés számú intézménytörténeti forráskiadványának egyike. A forrásközlés kétségtelenül nagy előnye az, hogy az eseményeket nem a historikus valamilyen mértékben szükségszerűen szubjektív értelmezésével együtt ismeri meg az olvasó, hanem közvetlenül a dokumentumokból tájékozódhat, azokból vonhatja le a következtetéseket. Persze az abszolút objektivitásra ez sem ad száz százalékos garanciát; a szerkesztő is többnyire válogat a rendelkezésre álló anyagból és a szelektálás végső soron értékítéletet is hordozhat magában, ezért a valóság teljes és tökéletes feltárása végső soron elképzelhetetlen, arról nem is beszélve, hogy az olvasó ismereteinek mélysége, netán előzetes értékpreferenciái is lehetetlenné teszik az abszolút történelmi igazság megismerését. Ezért minden történelmi mű csak törekedhet az egykori múlt minél tökéletesebb bemutatására, de el nem érheti azt. A forrásközlések további sajátossága, hogy a historikus nem élhet az analógia módszerével, ha valamiről nem áll rendelkezésre forrás, vagy csak hiányos, egyoldalú, akkor a tátongó úrt a történetíró nem tudja kikövetkeztetni. A most ismertető kötetben bőségesen találni példát erre, egyes ügyek kifejtéséről nem értesülünk, ezért helyenként óhatatlanul mozaikos kép rajzolódik ki bennünk. Mindezek ellenére a közel 600 dokumentum által hiteles kép tárul a könyvtár múltjáról az olvasó elé.

A kötet öt fejezetből áll, lényegében az intézményvezetők szerinti tagolásban található a dokumentumok, összesen 580 számozott, többnyire levéltári, de nem ritkán nyomtatott forrást tartalmaz. A Zeneakadémia közel százötven éves történetében viszonylag kevés könyvtárvezető (újabbban könyvtárigazgató) állt az intézmény élén, *Prabács Margit* 1928-tól 1961-ig viselte gondját a gyűjteménynek, majd 1961-től 2005-ig *Kárpáti János* állt a könyvtár élén, ezzel a 44 éven át tartó igazgatói (vezetői) beosztással könnyen lehet, hogy a magyar könyvtárvezetők abszolút rekordere. 2005-től Gádor Ágnes lett a bibliotéka igazgatója, igaz viszont, hogy a kötet felső időhatára 2005, tehát a szerkesztő a saját vezetői korszakának forrásait nem adta közre, kivéve pályázati anyagát és két, 2005-ös jelentést.

Az első fejezet *A polttól a szekrényig a Régi Zeneakadémián (1875-1907)*. Ekkor még lényegében nem volt mai értelemben vett könyvtár az intézményben, igaz, a Zeneakadémia elhelyezése sem volt megnyugtató, csak 1907-ben épült meg a könyvtárnak ma is méltó elhelyezést biztosító pompás palota. Mindenesetre azért már az alapításnál is igyekeztek gondoskodni az oktatásban nélkülözhetetlen kiadványok beszerzéséről. Az első időszakban főleg ajándékok révén gyarapodott a könyvtár, ráadásul könyvekkel nagyon szerény mértékben, a gyarapítás elsősorban kottákra szorítkozott. Sokak mellett *Liszt* is az ajándékozók között volt, sőt még *Ferenc József* is, aki 1877-ben az akkoriban meginduló *Mo-zart*-összkiadással gazdagította az intézményt. Az uralkodó később a *Schubert*-összkiadás újonnan megjelenő köteteit is folyamatosan megküldte a könyvtárnak. Ez vezetett oda, hogy megkísérelték a *Breitkopf és Härtel* cégtől az egyéb kritikai kiadásokat is megszerezni. Az ajándékozás bizonyos értelemben szervezett kereteket öltött, amikor az Akadémia 1895. április 20-án felkérte a hazai zeneműkiadókat, hogy az általuk kiadott művek egy-egy példányát, ismerve a kiadók Zeneakadémia iránti „*hazafias érdeklődését*”, küldjék meg. (29. dokumentum)

A lassan ugyan, de folyamatosan gyarapodó gyűjteményt hosszú ideig még nem könyvtáros gondozta, a Zeneakadémia mindenkori titkára kezelte a gyűjteményt, ez okozta, hogy nem volt megbízható katalógus vagy valamilyen egyéb, a tájékozódást segítő jegyzék. Ezért háborgott a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) 1879. december 13-án, hogy nem készítettek folyamatosan jegyzéket a beszerzésekről, így utólag érthetően nagy munka annak elkészítése. A többször sürgetett segédletet végül *dr. Peregriny János* titkár 1885-re készítette el (31. dokumentum), és az összeállítás az 1884/1885-ös Évkönyvben nyomtatásban is megjelent. Az állomány ekkoriban 560 kötetben 4000 zeneművet és 180 kötetet tartalmazott. Mivel szakkönyvekből meglehetősen komoly hiány volt, 1891-ben hallgatók kezdeményezésére megalakult az *Olvasókör*, mely elsősorban könyveket szerzett be. Sajátságos módon annak ellenére, hogy a Zeneakadémiának sok női hallgatója volt, az alapszabály szerint az Olvasókör vezetői, a tisztikar és a választmány tagjai csak férfi növendékek lehettek. (91. dokumentum) A Kör főleg szakkönyveket szerzett be, 1898-ban például már 627 könyvet birtokolt. Az Olvasókör 1907-ben befejezte működését, ugyanis az új épület felavatása után okafogyottá vált működése.

A század elején a figyelem fókuszába kerültek a zenei könyvtárak, több cikk is foglalkozott a kérdéssel. A dokumentumgyűjtemény 158. tétele közli az egyik cikket, *D'Isocz Kálmán* írását, mely *A zenei gyűjtemények kérdése* címmel jelent meg a *Zeneközlöny* 1905. október 17-ei számában. (158. dokumentum) A szerző egy felállítandó *Országos Zeneműtár* kapcsán fejt ki gondolatait, szerinte az intézménynek a *Széchenyi Könyvtár* keretében kell megszerveződni. D'Isocz írásában a Zeneakadémia könyvtáráról mindössze egy mondatot ír, ezért nem teljesen tűnik indokoltnak a tanulmány közzlése. Mindenesetre a század elején közzölt írások még nem igazán számoltak a Zeneakadémia könyvtárával mint megszervezendő hazai központi zenei gyűjteménnyel.

A második fejezet *A szekérenytől a könyvtárig a Zenepalotában (1907-1928): Az első hivatalos könyvtáros: Sereghy Elemér* címet viseli. A könyv és zeneműtár a régi épületben az igazgatósági és titkári irodákban működött, hetente egyszer volt nyitva délután és csak akkor lehetett kölcsönözni. Az új épületben megfelelő helyiségek álltak a tanárok és a növendékek rendelkezésére, vagyis immár valóban lehetett könyvtárról beszélni, ha főfoglalkozású könyvtáros még nem is volt az intézményben. Mindenesetre *Oswald János* lett az első kinevezett könyvtáros, ő azonban még tanári munkája mellett látta el őri teendőit. Az állomány még ekkor is meglehetősen szegényes volt, 1908-ban 1039 könyv és 8392 kotta alkotta a gyűjteményt. *Mihalovich Ödön* igazgató 1911. október 14-ei miniszterhez írt felterjesztésében ismertette a súlyos hiányokat és kérte 8000 korona könyvtári célokra való kiutalását. (193. dokumentum) A VKM részben elfogadta az előterjesztést, 4000 korona könyvtári célú felhasználását hagyta jóvá. (194. dokumentum) A következő időszakban még két alkalommal engedélyeztek 4000-4000 korona értékű könyvtári dokumentum beszerzését. *Mihalovich* 1914-ben újabb rendkívüli segílyt kért, de levelében elismerte, hogy „A zeneelméleti és zenetudományi irodalom pótlása szépen megindult, és ha módunkban lesz néhányszor ekkora pótlásokat eszközölni, akkor könyvtárunk emez ága intézményünk igényeit teljesen ki fogja elégíteni.” (209. dokumentum) A kirobbant világháború az éppen kibontakozó könyvtárfejlesztő munkát azonban befagyasztotta. A konszolidáció az 1920-as években indult meg. 1922-ben elkészült a könyvtár új szervezeti szabályzata és 1923-ban nevezték ki *Sereghy Elemér* személyében az első főfoglalkozású könyvtárost. *Sereghy* erőfeszítéseinek köszönhetően rendezték a könyvtár állományát, új szakkataló-

gus készült, azonban ő csak néhány évig állt a könyvtár élén, 1928-ban munkahelyén szívroham következtében váratlanul elhunyt.

Utóda *Prahács Margit* zenetörténész lett, akinek vezetése alatt jelentősen fejlődött a könyvtár. Prahács három évtizedes működése képezi a kötet terjedelmének arányaiban legnagyobb részét, a 225. laptól egészen a 495. oldalig két fejezet tárgyalja időszakát. Hivataltal idejének első korszakát taglalja a kötet harmadik egysége: *Prahács Margit tevékenysége a II. világháború végéig (1928-1945)*. Vezetése alatt korszerűsödött a belső könyvtári munka, megszervezte a csak helyben használható kézikönyvtárat és kezdeményezte a Zeneakadémia Liszt-gyűjteményének kialakítását, 1925-ben szervezte meg a *Liszt Ferenc Múzeumot*, melynek anyagát nagy szakértelemmel rendezte és dolgozta fel. Szorgalmazta a kritikai összkiadások beszerzését és szisztematikus gyarapító munkával próbálta eltüntetni az állomány hiányait. A bibliotéka a két világháború közötti könyvtárügy fontos és megkerülhetetlen tényezője lett, az akkori intézményi együttműködésből is komoly mértékben kivette részét, így például folyamatosan jelentette az *Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ*nak a könyvtárba járó zenei folyóiratok adatait. (285. *dokumentum*, a forrásban azonban pontatlanul szerepel az igazgató neve, nem Gasteiner, hanem *Pasteiner Iván* volt. Hasonlóan pontatlanul olvasható Pasteiner neve a 337. *dokumentumban*, amely az 1940-es erdélyi könyvakcióról tudósítja az olvasót: a Zeneakadémia számos duplumot ajánlott fel a visszatért erdélyi könyvtárak állományának kiegészítésére.)

A világháború és az utána következő korszak a Zeneakadémia könyvtárát is roppant nehéz helyzetbe hozta. A közvetlen háborús kár szerencsére elviselhető volt, 418 darab könyv semmisült meg, illetve tűnt el és 5157 darab zenemű volt a veszteség. (409. *dokumentum*) Értékes összkiadás nem volt közöttük, többnyire zene- és énekkari szövegek voltak, amelyeknek nagy részét sikerült pótolni. Az ostrom előtt a könyvtár állományának egy részét az *Országos Széchényi Könyvtár* biztonságosnak ítélt raktári helyiségében helyezték el, *Györke József* főigazgató 1945. július 27-én tájékoztatta a Zeneakadémiát, hogy az anyag sértetlenül vészelte át az ostromot és bármikor elvihető. (366. *dokumentum*) Ha a háborús károk nem is érintették igazán súlyosan az intézményt, a politikai változások annál inkább.

Prahács Margit igazgatót 1945-ben felfüggesztették állásából, majd B-listára tették. Hosszan elhúzódó ügye csak 1947-ben oldódott meg, amikor visszahelyezték a könyvtár élére. Közben anarchikus állapotok voltak a bibliotékában, amelyet egy időre személyzet hiányában *Zathureczky Ede* főigazgató bezáratni kényszerült. (381. *dokumentum*) Hogy Prahácsot visszahelyezték állásába, abban nyilván szerepe volt a tanári kar felháborodott tiltakozásának. Meghurcolása egyébként beleilleszkedett abban a folyamatba, amelynek során az előző rendszer konzervatív világképű szakembereit igyekeztek eltávolítani állásukból, ez lett a sorsa például *Füsz József*nek, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójának is.

A másik politikai jellegű ügy a fasisztának tekintett *dokumentumok* kényszerű kivonása volt az állományból. Nyilván kevés ilyen jellegű nyomtatvány volt a könyvtárban, az 1946-os jelentés (371. *dokumentum*) mindössze 13 könyv és kotta beszolgáltatásáról adott hírt *Toronyai Rigó Csaba*, a könyvtár ideiglenesen megbízott vezetője. A politikai viszonyok mind komorabbá válását tükrözi egy 1948-as irat is (396. *dokumentum*), melyben arról értesül az olvasó, hogy *Sonkoly István: Kodály, az ember, a művész, a nevelő* című könyvét először

állományba vették, majd a minisztérium rendelete alapján törölni kellett és beszo­l­gáltatni a VKM-nek. Hogy mi volt a kivonás oka, az nem derül ki a dokumentumból.

A kötet negyedik fejezete szintén az igazgató asszony korszakával foglalkozik, címe: *Prahács Margit és az ötvenes évek (1945-1961)*. Az ötvenes évek művelődéspolitikai koncepciói részben kedveztek a felsőoktatási intézményeknek, kétségtelenül megnőtt a hallgatók létszáma, ugyanakkor a költségvetési támogatások nem fedezték a megnövekedett szükségleteket, így a könyvtári beszerzésekre fordítható összegek sem voltak elegendők. A háború alatti és utáni hiányok csökkentésére Prahács Margit a nemzetközi cserekapcsolatok kiépítését javasolta. (390. dokumentum)

A könyvtárak sorsa egyrészt az, hogy kevés a gyarapításra fordítható pénz, másrészt a valamiképp mégis fejlődő állomány előbb-utóbb kinövi a rendelkezésre álló helyisége(ke)t. A Zeneakadémia könyvtárával is bekövetkezett ez, ezért 1957-ben felmerült a lehetőség, hogy az akadémiaival szemben, a Liszt Ferenc téren épülő lakóház földszintjén a könyvtár bővíthetné helyiségeit. Végül nem a Zeneakadémia könyvtára kapta meg a termeket, hanem a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár*: a Liszt Ferenc téri új házban nyílt meg az első gyermekkönyvtár. (459. dokumentum) 1957-ben, amikor a bővítés ötlete felmerült, 6790 könyvből és 30.578 kottából állt a gyűjtemény. Az 1956-os forradalom alatt egyébként némileg csökkent az állomány: mintegy 5900 ideológiai művet, többnyire broszúrát elpusztítottak a Zeneakadémiára betódulók. (461. dokumentum)

Prahács Margit 1961-ben nyugállományba vonult, utóda Kárpáti János zenetörténész lett, a kötet ötödik szerkezeti egysége *A katalóguscéduláktól az Aleph-rendszerig: Kárpáti János könyvtárigazgató korszaka (1961-2005)* címmel ezt a hosszú és eredményes érat mutatja be.

Az új igazgató részletes fejlesztési programot dolgozott ki 1961-ben. (485. dokumentum) A programban Kárpáti azt az igényt fogalmazta meg, hogy a Zeneakadémia könyvtára legyen a hazai zenei könyvtárak központja. Ahhoz azonban, hogy ezt a feladatot képes legyen betölteni, alapvető fejlesztésekre van szükség. A részletes program alaposan feltárta a valós helyzetet, pontosította a gyűjtőkört, a használók körét és igényét. Megállapította, hogy a könyvtári helyiségek egy része már korszerűtlen, sötét, zajos és a közeljövőben megtelnek a raktárak. A feltáró eszközök (betűrendes és szakkatalógus) korszerűsítése elengedhetetlen, a cédulák sokszorosítása írógéppel történik, szükséges valamilyen sokszorosító eszköz beszerzése. Fontos célkitűzésként fogalmazta meg a program a tájékoztató munka és a bibliográfiai tevékenység fejlesztését.

A következő évtizedekben a dokumentumban lefektetett alapelvek határozták meg a könyvtári munkát. Elkészült az intézmény új szervezeti és működési szabályzata, új szolgáltatások indultak és a könyvtár a zenetörténeti kutatásokba is bekapcsolódott, illetve tevékeny közreműködője lett a nemzetközi zenei könyvtári életnek. Kárpáti János nemzetközileg is tekintélyt kivívó működésének komoly elismerése volt, hogy a *Zenei Könyvtárak, Archívumok és Dokumentációs Központok (AIBM)* szervezete 1981. szeptemberében Budapesten rendezte konferenciáját. (537. dokumentum) A könyvtár állományába ezekben az években integrálódtak az audiovizuális dokumentumok és 1986-ban megnyílt a régi Zeneakadémia épületében a *Liszt Múzeum* valamint a *Magyar Zenetörténeti Kutatókönyvtár*, amelyben a könyvtár muzeális ritkaságai kaptak helyet. Az 1990-es években megkezdődött a könyvtári munkafolyamatok számítógépesítése. Amikor Kárpáti János 2005-ben nyugállományba vonult, a könyvtár főbb adatai a következők voltak: az állomány 347.540 könyvtári egységet tartalmazott, 3.543 beiratkozott olvasója volt, akik 57.610 alkalommal

használták az intézményt, 57.610 dokumentumot kölcsönöztek és 19.474 dokumentumot használtak helyben. (580. *dokumentum*)

A kötetben közölt dokumentumokból megbízható képet kap az olvasó a könyvtár működéséről, a forrásszövegek értelmezését jelentős mértékben megkönnyítik a lábjegyzetek. Ugyanakkor néhány olyan szerkesztési megoldást szükséges szóvá tenni, amelyek némileg csökkentik a kiadvány tudományos hitelét, használhatóságát.

A forrásközlések esetében elengedhetetlen követelmény, hogy a válogatás és közreadás szempontjait a szerkesztő közölje. Ez esetünkben sajnálatosan elmaradt. Nagyon hiányzik a bevezető, végső soron az sem derül ki – legfeljebb következtetni lehet rá –, hogy a közölt dokumentumok a könyvtár irattárában találhatóak. Azt ugyan jelzi a közreadó, ha kihagyott bizonyos részeket valamely forrásból, de szükséges lett volna a kihagyások elvi szempontjainak közlése is.

A kötet anyagát névmutatató tárja fel, de nem világos, hogy milyen alapon kerültek be az indexbe egyesek és miért maradtak ki mások. Egy névmutató esetében nem helyes a szelektálás, minden, a kötetben előforduló nevet fel kellene venni. Ez a hiány megnehezíti a kötet használatát.

Hiányzik a dokumentumgyűjteményből egy bibliográfia. A Zeneakadémia könyvtáráról az évtizedek során természetesen jelentek meg közlemények, adataik közlése további hasznos információt jelentett volna a használók körének.

Ezek az észrevételek azonban nem csökkentik a dokumentumkötet nagy jelentőségét, fontosságát, a forrásokból markánsan kirajzolódik a legjelentősebb magyar zenei gyűjtemény története. Gádor Ágnes munkája számottevően hozzájárulhat majd a könyvtár teljességre törekvő történeti monográfiájának majdani megírásához.

A Zeneakadémia könyvtárának története dokumentumokban (1875-2005) /
Gádor Ágnes. - [Budapest] : Gramofon Könyvek, 2017. - 638 p. ; 24 cm

Bedigitalizálták az OSZK híradót

Az Országos Széchényi Könyvtár által 1958 és 2001 között kiadott OSZK híradó összes számát bedigitalizálták és elérhetővé tették az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázisban. A lap egyedülálló, unikális lenyomata az OSZK ötvenes évek végétől a kétezres évek elejéig tartó időszakának.

A 44 évfolyamnyi folyóiratanyag dokumentálja a könyvtárban történt személyi változásokat, kulturális eseményeket, problémákat, külföldi utazásokat, a kórus tevékenységét, szakmai változásokat és újításokat, könyvtári rendszerek bevezetését, valamint a Múzeum körútról a Budai Várpalota F épületébe történt költözést.

(Forrás: www.oszk.hu)